

Fra “sex” til “gender”, fra kvinder og sport til kulturkritik og fra det nationale til det transnationale

**En oversigt over amerikansk, canadisk
og britisk forskning i sport og køn.**

Et hurtigt blik over litteraturen om sport¹ og køn viser en forskningsmæssig interesse for dette område i mange vesteuropæiske lande samt Nordamerika i mere end tyve år. I de senere år er opmærksomheden efterhånden øget i andre dele af verden². En nærmere undersøgelse af litteraturen åbenbarer et bredt spektrum af tilgangene til idræt og køn. Kvinders idrætsaktiviteter er forskellige fra en kultur til en anden, og opfattelserne af idræt varierer ligeledes.

Men selvom litteraturen viser betydelige kulturforskelle, kan der spores nogle gennemgående tendenser i de tidlige bidrag fra kvindelige forskere i henholdsvis Storbritannien, Canada og USA. Blandt amerikanske forskere har der for eksempel været en tendens til at fokuse-

re på elitesport og på sport i uddannelsesinstitutionerne. Det skal især ses i lyset af professionaliseringen af kvindesporten samt relationen mellem sport og uddannelse i USA³. Blandt canadiske forskere har fokus i højere grad været på sundhed og seksualitet⁴. Trods sådanne forskelle synes der at være et generelt mønster i udviklingen af den forskning, der er blevet publiceret på engelsk.

Dette review-essay vil særligt beskæftige sig med den engelsksprogede forskning, der er foretaget af feministiske forskere fra Storbritannien, Canada og USA. Forskning i køn og sport begyndte i disse lande sidst i 1960'erne, i kølvandet på den anden feministiske bølge. Senere, i 1970'erne, flyttede omdrejningspunktet i forskningen sig fra “den kvindelige at-

let“ over mod kønsbegrebet og kritikken af sport samt mod kropskultur i bredere forstand. Fokus har senere igen ændret sig fra et udgangspunkt i køn som en fast kategori til køn betragtet som en dynamisk, relationel proces. Køn er herved blevet et prisme, som forskellige problemstillinger har kunnet betragtes igennem – et perspektiv og en fortolkningsmåde⁵.

De nyere perspektiver har afledt en række undersøgelser af kønsrelationer og problematikker af mere transnational karakter. Ved at inddrage nogle af de mest indflydelsesrige, engelsksprogede bøger, vil det være formålet med dette essay at spore diskursens idémæssige strømninger og give et overblik over de måder, hvorpå idéerne har transformeret vores syn og udvidet vores forståelse af den kvindelige atlet, af sporten som en kulturel institution og konstruktion og har bidraget til identitetsdannelse samt differentiering af sport og fysisk aktivitet på en sådan måde, at nationale grænser og kategorier inden for race, klasse og køn er blevet transcenderet. Hensigten er således at bringe disse tankegange ind i lyset af udviklingen inden for feministisk teori og teoretiske sportsstudier⁶.

Kønsbestemte sportsaktiviteter

De første bøger om kvinder og fysisk aktivitet omhandlede udviklingen af calisthenics og gymnastikprogrammer for kvinder. De dukkede op i en række lande i 1800-tallet og i begyndelsen af 1900-tallet⁷. I Nordamerika introducerede Catharine Beechers bog fra 1931, *A Course of Calisthenics for Young Ladies*, en interesse for unge kvinders fysiske aktivitet og sundhed⁸. Mere end et århundrede senere begyndte undervisere i fysisk aktivitet at udvise interesse for sportens indflydelse på kvinder. De erkendte behovet for nærmere at analysere de sociale dimensioner af kvinders deltagelse i sport. Forskningen i kvinder og sport begyndte

imidlertid for alvor med genfødslen af kvindebevægelsen og kvinders sportsorganiseringer i Nordamerika og Storbritannien i 1960'erne, hvor et voksende antal kvinder gjorde deres entré i konkurrencesporten.

I 1965, hvor sport og fysisk aktivitet var blevet en mere akademisk og teoretisk orienteret disciplin i USA, åbnede Eleanor Methenys arbejde yderligere op for en forskningsmæssig tilgang til studiet af kvinder og sport. Længe før det symbolske og repræsentative var synligt i sportens diskurs, argumenterede Metheny, stærkt inspireret af Suzanne K. Langer og hendes fremhævelse af symboler, i sit essay "The Feminine Image in Sports" for, at sport var et symbolsk produkt. I sin påpegning af, at mytiske forestillinger om kvinderollen skabte opfattelser af særligt passende sportsaktiviteter for kvinder, var hun bebuder af den feministiske sportskritik, der lå lige om hjørnet⁹.

Som supplement til Methenys oplysende syn på kønsbestemte aktiviteter dannede Dorothy V. Harris' arbejde om psykologiske aspekter fra 1971 og frem basis for efterfølgende forskning omkring den kvindelige atlet, personlighedstræk, motivation, samfundsmæssige opfattelser, stereotyper og accept af kvindelige atleter¹⁰. Influert af kønsrolleforskningen og brug af psykologiske modeller begyndte forskere efter Harris at undersøge rollekonflikter, den kvindelige "apologetic" og dernæst opfattelser omkring psykologisk androgynitet. Psykologisk androgynitet som begreb blev væsentligt, fordi det forsøgsvist både kunne overkomme manglerne ved kønsrolleanalysemodellen og endvidere var en slags overgangsbegreb, der efterhånden flyttede fokus fra forskning i biologisk køn til socialt køn.

Det perspektiv, Metheny og Harris anlagde med deres filosofiske og psyko-

logiske tilgange i deres værker, blev i 1974 udvidet med den første amerikanske lærebog i kvinder og sport: *The American Woman and Sport*¹¹. Den var skrevet af de fire forskere, Ellen Gerber, Jan Felshin, Pearl Berlin og Waneen Wyrick og var den første vidtspændende, multidisciplinære analyse af problemer, handlemønstre og processer knyttet til kvinders involvering i sport. Ved at bidrage med de første historiske, sociologiske, psykologiske og humanbiologiske analyser af sportskvinder blev den grundlaget for den senere publikation af bøger omfattende disse fire discipliner¹². Væsentligst er det, at disse forskere anlagde det første feministiske perspektiv på sport ved at undersøge den sociale konstruktion af kvinder, femininitet og de symbolske aspekter af sport, mange år før socialt konstruerede tilgange til kvinder og sport gjorde sit diskursive indtog.

Fra "sex" til "gender"

Med publikationen af Carol Oglesbys essaysamling, *Women and Sport: From Myth to Reality*, og M. Ann Halls bog, *Sport and Gender: A Feminist Perspective on the Sociology of Sport*, i 1978, manifesterede "gender"-begrebet sig og begyndte at destabilisere begreberne "sex" og kønsroller i sammenhæng med sport. En sådan destabilisering blev tilskyndet af ny-feministiske perspektiver, som dukkede op i feministiske teorier og på kvindeforskningsinstitutter, der blev oprettet sidst i 1970'erne og i begyndelsen af 1980'erne i USA.

The Sporting Woman fra 1983 af Mary A. Boutilier og Lucinda San Giovanni bød på nye indsigter i feministisk teori, udover at fortsætte Gerbers m.fl.'s forskning i historiske, psykologiske og sociologiske perspektiver på sport. Opfostret i de tidlige 1980'eres feministiske diskurs bidrog Boutilier og San Giovanni med de første analyser af alternative, feminis-

tiske tilgange – liberal feminisme, marxistisk feminisme, radikal feminisme og socialistisk feminisme – og deres relevans for sport¹³. Ved at gøre opmærksom på sportens patriarkalske karakter og den sexistiske ideologi, som karakteriserede sport og sociologisk sportsforskning, analyserede forfatterne for første gang massemediernes indflydelse på sport. Deres medieanalyse og repræsentationen af kvindelige atleter var skitseret ved følgende: omfanget af dækningen, hvilket pointerede manglen på kvinders repræsentation i TV, aviser og magasiner; arten af den dækning, som fik størstedelen af opmærksomheden; dækningens stil eller måde, hvorpå kvindelige atleter blev repræsenteret visuelt og lingvistisk; eksklusionen af kvinder fra den mediedækning, der vedrørte kvinder i sport. Boutiliers og San Giovannis analyse fremstod som mønstereksempel for efterfølgende analyser¹⁴.

Der kan argumenteres for, at forskning vedrørende sportens sexistiske "natur" og synet på sport som en patriarkalsk institution åbnede vejen for yderligere kritik af kvinders eksklusion fra sport og påpejningen af kvinders roller, kulturelle idealer omkring femininitet samt kulturelle anskuelser af kvinders kroppe – alt dette, som havde forhindret kvinder i at deltage i sport. Efter Catherine Mackinnon og Adrienne Rich blev Helen Lenskyj med *Out of Bounds: Women, Sport, and Sexuality* fra 1986 en af de første forskere, der skrev om relationen mellem kvindelig seksualitet og sport¹⁵. Hun argumenterede for, at mandlig kontrol af kvindelig seksualitet (i medicin, videnskab og religion) havde været et centralt aspekt i eksklusionen af kvinder fra sport og fastholdt derved, at den "politiske institution" af påtvunget heteroseksualitet – en form for mandlig kontrol – var af særlig relevans for undersøgelser af kvinder og sport. Lenskyj

var også den første til at rette opmærksomheden mod relationer mellem ideologi, kvindelig seksualitet og sportsdeltagelse ved at forbinde anatomiske, fysiologiske, sociale og udtryksmæssige dimensioner af kvindelig seksualitet med sportsdeltagelse¹⁶.

Patricia A. Vertinskys *The Eternally Wounded Woman: Women, Doctors, and Exercise in the Late Nineteenth Century* fra 1989 fokuserede mere på lægernes rolle og den medicinske diskurs i det 19. århundrede. Bogen gav yderligere indsigter i konstruktionen af den kvindelige skrøbelighed, som understøttede det rationale, der blev anvendt til at ekskludere kvinder fra moderne sport, og loftede sløret for den diskursive magt i dannelsen af samfundsmæssige syn på kvinder.

I begyndelsen af 1990'erne manifesterede en kombination sig af marxistiske og feministiske teorier samt perspektiver og teorier inden for kulturstudier. I akademiske kredse kritiserede man sporten, især elite- og konkurrencesporten, som et ideologisk redskab, der producerede og reproducerede mænds dominans over kvinder. Med denne tilgang, fremført af Susan Birrell, Cheryl Cole, Ann Hall, Jennifer Hargreaves m.fl., ændrede forskningen retning fra et fokus på køn som en fast kategori til køn som et perspektiv, en fortolkning, hvorigennem sport kunne analyseres. Resultatet blev, at forskningen bevægede sig væk fra forestillinger om køn til i højere grad at undersøge kønsrelationer. Endvidere kombinerede man discipliner inden for både sportshistorie og -sociologi i fortsættelsen af sportskritikken.

Køn – en social konstruktion

Michel Foucaults reformulering af magtbegrebet og magtens effekt på kropsdiskursen har været af overordentlig betydning for feministisk forskning generelt

og i særdeleshed inden for sportsforskningen. Ved ikke at fremstille magt som en hierarkisk orden og magt som noget bestemte personer kunne besidde, men snarere magt som integrerede netværksrelationer i moderne institutioner og manifesteret mest konkret i befolkningens kroppe, kom Foucaults tilgang til at udvikle diskursen og forskningen i kvinder og sport især på to betydningsfulde måder.

For det første var perspektivet i stand til at bidrage med en bredere kritik af sport som både en kulturel institution og en kulturel konstruktion og flyttede så at sige diskursen væk fra materialistiske fortolkninger henimod en anskuelse af sport som kulturelt konstrueret af særlige historiske omstændigheder. Dernæst blev kroppen anset som et væsentligt tema for forskningen inden for flere forskellige fagdiscipliner, og en interesse i den kønnede og seksualiserede krop i sporten, samt de måder kroppe konstrueres på inden for diskursen, begyndte at udvikle sig. Sådanne perspektiver efterfulgte Boutilliers og San Giovannis arbejde og har fortsat fremmet studier af kvindelige atleter og deres kroppe og repræsentationer både i tekst og elektroniske medier.

Feministisk forskning i kønsroller, den sociale konstruktion af femininitet samt den moderne sports patriarkalske og sexistiske karakter fik også indflydelse på mandlige forskere, som begyndte at undersøge ideologien omkring mandlig dominans og maskulinitet i sport, herunder synet på moderne sport som en konsekvens af det 19. århundredes maskulinitetskrise. En sådan forskning kom første gang til udtryk i Donald Sabos og Ross Runfolas *Jock: Sports and Male Identity* fra 1980. Værket var banebrydende for efterfølgende litteratur, hvoraf en af de mere indflydelsesrige bøger er Michael Messners og Donald Sabos *Sport*,

Men, and the Gender Order: Critical Feminist Perspectives fra 1990¹⁷. Overordnet betragtet, anskuer forfatterne forholdet mellem sport, mænd og kønsordenen i et begrebsmæssigt og historisk perspektiv. I flere af kapitlerne undersøges det, hvorledes sporten er blevet anvendt i konstruktionen af maskulinitet som undertrykkende såvel kvinder som mænd. Under indflydelse af Robert W. Connells arbejde¹⁸, er der en række andre tekster, som bidrager til den første kritik af hegemonisk maskulinitet i sport og inddrager diskussionen af minoritetsmarginalisering i sport, som eksempelvis marginaliseringen af sorte kvinder og homoseksuelle mænd. Også de første tekster om homofobi i sport dukker op i dette kølvand¹⁹.

Fire markante bøger i 1994

I 1994 var der særligt fire bøger, der markerede sig i den stadigt voksende mængde af litteratur om kvinder, sport, kultur, køn og seksualitet i det 20. århundredes kvindesport. Bøgerne kan vise nogle ændringer i 1990'ernes engelsksprogede diskurs om kvinder og sport. Det drejer sig for det første om de tværfaglige perspektiver i D. Margaret Costas og Sharon R. Guthries *Women and Sport: Interdisciplinary Perspectives*. Bogen bidrog med et overblik over den omfattende forskning, som var bedrevet i de fleste discipliner omkring sportsstudier gennem tredivende år²⁰. Bemærkelsesværdig er inddragelsen af den voksende mængde biomedicinsk forskning.

Women, Sport, and Culture af Susan Birrell og Cheryl L. Cole omfattede tekster om ideologi og politik i institutionelle sportsstrukturer som coaching, medier og offentlig politik. Et væsentligt aspekt i bogen var inddragelsen af problemstillinger omkring seksualitet, som rettede sig mod homofobi og konstruktionen og naturaliseringen af kønsforskelle²¹.

Diskussionen af seksualitet optrådte

også i Susan K. Cahns *Coming on Strong: Gender and Sexuality in Twentieth Century of Women's Sport*²². Cahns arbejde tilførte historien om sportskvinder i det 20. århundredes USA et kønsperspektiv, idet hun argumenterede for, at konkurrence-sportens kvindelige atleter udfordrede mænds fysiske overlegenhed. Endvidere slog hun på, at de kraftfulde, kvindelige atleter i Amerikas historie har insisteret på, at "mænd opgiver deres privilegium ... især deres monopol på atletiske udfoldelser og fornøjelser" (s. 279). Cahns værk gik bagom en kritik af sport i USA til at omfatte kulturen som sådan ved at påpege, at når kvinder går ind i den "maskuline" sport, må det være med en formodning om og kendskab til mænds magtfulde og generelle fortrinsret. Væsentligt er det også, at Cahn (nok som den første) direkte stillede den "de beauvoirske" problemstilling op om "den anden" i kvinders sport: sorte kvinder og lesbiske. Herved tydeliggjorde hun forestillingen om sport som en udfordret arena ved at vise, som de færreste feministiske bidrag har gjort det, at sport udover at være en arena for undertrykkelse af kvinder også kan omfatte kvindelig frigørelse.

Jennifer Hargreaves' *Sporting Females: Critical Issues in the History and Sociology of Women's Sports* gjorde rede for de historiske forhold omkring kvindesportens udvikling fra dens spirende opkomst i det 19. århundrede og op til 1990'erne. Den fokuserede på forhold i Storbritannien og gav både et feministisk og sociologisk overblik over de forskellige teoretiske tilgange i sportsforskningen. Hargreaves udvidede Boutilliers og San Giovannis første analyser ved også at inddrage etnografisk forskning, figurational sociologi, marxistiske og neo-marxistiske tilgange, strukturel marxisme og reproduktionsteorier, kulturel marxisme og hegemoniske teorier.

Med Foucaults magtbegreb foreslog Hargreaves, at skønt mandlig magt er grundlæggende, er der ikke noget umiddelbart enstrenget system af mænds dominans over kvinder i sport. For at substantialisere dette synspunkt, undersøgte hun forskellige former for økonomisk, praktisk og strukturel tvang, som udelader kvinder fra deltagelse i sportens sfærer. Endvidere undersøgte hun institutionaliseringen af magt og de måder, hvorpå magten har indflydelse på såvel den kvindelige eliteatlet som motionist. Særligt hårdtslående var hendes kritik af den Internationale Olympiske Komité's håndtering af internationaliseringen af kvindelige elitesportsudøvere. Det eneste ved Hargreaves metodologi bør endvidere fremhæves. Hendes brede metodologiske tilgang omfatter en kombination af arkiv- og mediemateriale, dataanalyser og forskellige undersøgelsesteknikker, herunder interviews, med henblik på at forbinde det empiriske materiale med teoretiske tilgange.

Forestillinger om forskel og identitet

I bogen *Feminism and Sporting Bodies: Essays on Theory and Practice* fra 1996 anlægger den canadiske sportssociolog, M. Ann Hall, et foucaultsk perspektiv på magt, ligesom Hargreaves havde gjort. Hun slår til lyd for, at feministiske tilgange til sport skulle omfatte en sammen-smeltning af feministisk teori og praksis. For at leve op til dette, foreslår Hall, at feministiske kulturstudier er nødvendige. Hall var nok den første sportsforsker, som introducerede Judith Lorbers²³ og Judith Butlers²⁴ teorier i kvinde- og sportsdiskursen, og ved at gøre dette bragte hun også den kvindelige atlets "krop" med ind i diskursen²⁵.

Spørgsmålet om "den anden", introduceret af de Beauvoir i *Det andet køn* i 1949 (og videreudviklet i feministiske

teorier af Lorber, Butler m.fl.) har fortsat haft betydning for feministiske diskurser i årtier. Forestillingerne omkring forskel og identitet, der udvikledes ved betragtninger af "den anden", har i nogen tid stået som en kritisk modpol over for en feministisk diskurs. Ligeledes har et fokus på "den anden" i feministisk sportsforskning ført til spørgsmål omkring forskel og identitet, og initiativer af mere inter- og transnational karakter er dukket op i de seneste fem år.

I Jennifer Hargreaves' *Heroines of Sport: The Politics of Difference and Identity* fra 2000 bliver man præsenteret for et mere udtalt feministisk perspektiv af transnational karakter. En bevægelse væk fra "centeret" finder sted for at betragte "den andens" sportslige erfaringer. Det drejer sig om grupper af kvinder, som er blevet ekskluderet fra eller befinder sig i marginalerne af sportens teoretiske og praktiske hovedstrømninger. Igen ved at anvende Foucaults magtbegreb, undersøger Hargreaves magtrelationer mellem dominante og underordnede grupper i sit fokus på erfaringer blandt aboriginere, muslimer, lesbiske og handicappede kvinder fra forskellige lande i hele verden. I sit forsøg på at bryde med den historiske kulturimperialisme, eurocentriske diskurser samt universaliserede forklaringer på "kvinder i sport", undersøger hun forholdet mellem kvinders sportsdeltagelse og deres identitetsfølelse og rejser spørgsmål om in- og eksklusion, magt og privilegier samt relationen mellem det lokale og globale.

Som det var tilfældet med hendes tidligere værk, *Sporting Females* (1994), angriber Hargreaves forskningen på forskellig vis. Materialet omfatter således interviews med kvinder fra forskellige dele af verden, idet hun fastholder, at livshistorier tilfører kvinderne "stemme" og gør forskeren i stand til at forstå deres behov, ønsker, muligheder og begrænsninger.

Skønt kvinder og sport samt køn og sport fremstod som forskningsfelt tidligere i Nordamerika og England end i andre vestlige lande, opstod der især fra 1980'erne og frem interessante studier af den kvindelige atlet og problemstillinger relateret til køn i mange forskellige lande i Europa. Ved årtusindeskiftet synes der at være sket endnu en ændring i forskningen af køn og sport. Et fokus på transnationale problemstillinger og spørgsmål om identitet og forskel, koblet med postmodernismens indflydelse, ser ud til at have haft indflydelse på forskningens metodologi. En multifacetteret forskningstilgang, som anvender en blanding af metoder såsom tekstanalyser og interviews samt kritisk teori og kønsteori, kan ses i forskningen²⁶. Ligeledes kan der spores en interesse i narrativer, etnografi, biografier og personlige erfaringer. Denne interesse står på spring til at manifestere sig for alvor i bogform.²⁷ Blandt feminister i al almindelighed synes der også at være en stigende interesse i sport og sportskroppen.

Det atletiske som et feministisk værktøj

Som dette essay har fremhævet, så har feministisk forskning vedrørende sport og køn i Storbritannien, Canada og USA i høj grad været influeret af amerikansk, feministisk forskning²⁸. Feministiske forskere i disse lande har dog generelt negligeret betydningen af feministiske forskere, som har beskæftiget sig med sport, eller har haft ringe interesse i feministiske problemstillinger, når disse har vedrørt krop og sport. Der er nogle undtagelser, som er værd at bemærke, og de tyder på, at den kvindelige sportsudøver kunne være af stigende interesse for en bredere kreds af feministiske forskere. Judith Lorber påpeger således i kapitlet "Believing is Seeing: Biology as Ideology" fra hendes betydningsfulde bog

Paradoxes of Gender, at "sport illustrerer, hvorledes kroppe er knyttede af social praksis, samt hvordan den kvindelige krop er socialt konstrueret til at være underordnet"²⁹.

I Lorbers erkendelse af sportens rolle i konstruktionen af kvindens underlegenhed, overser hun, ligesom så mange andre feministiske forskere, sportens frigørende potentiale for kvinder. I den senere tid er dette potentiale imidlertid blevet anerkendt, eksempelvis i Colette Dowlings pointering i bogen *The Frailty Myth* af "normaliseringen" af sportskvinders kroppe og relationer mellem disse kroppe, den sportslige oplevelse og kvinders frigørelse³⁰. Og Leslie Heywood og Sheri L. Dworkin erkender i endnu højere grad det væsentlige i disse relationer, når de argumenterer for, at sport "i smug er blevet feminismens tredje bølge". De foreslår endvidere, at "det atletiske kan blive et aktivistisk værktøj for tredjebølge-feminister og kan have vigtige sociale konsekvenser"³¹.

Til at fremstille en mere transnational tilgang i undersøgelser af køn og sport og til at videreudvikle det teoretiske arbejde herindenfor bør fremtidige litteraturgennemgange rettes mod udviklingen i forskellige andre lande end de engelsksprogede og mod de væsentligste europæiske og ikke-vestlige forskeres indflydelse på kønsforskningen inden for sport.

Susan J. Bandy
E-mail: bandy@idraet.au.dk

Oversat af Inge Kryger Pedersen

Noter

En tak skal rettes til Gerd von der Lippe og Gertrud Pfister for deres kritik af dette essay i dets tidlige udformning.

1. "Sport" er i essayet oversat til sport og ikke idræt, da idræt er en skandinavisk term, og forfatteren hovedsageligt gennemgår engelsksproget sports litteratur. Dog skal det bemærkes, at den engelsksprogede anvendelse af sport, ofte knytter sig til et bredt sportsbegreb, der ligesom idræt også omfatter ikke-konkurrence prægede aktiviteter (oversætterens bemærkning).

2. Her kan refereres til følgende: **Argentina:** Morelli, Li Liana. *Mujeres Deportistas*. Buenos Aires: El Planeta, 1990. **Australia:** Daly, John. *Feminae Ludens*. Adelaide: Openbook Publishers, 1994. **Canada:** Cochrane, Jean, et al. *Women in Canadian Sports*. Toronto: Fitzhenry and Whiteside, 1977; Hall, M. Ann and Richardson, Dorothy. *Fair Ball: Towards Sex Equality in Canadian Sport*. Ottawa, ON: The Canadian Advisory Council on the Status of Women, 1982; Robinson, Laura. *She Shouts She Scores: Canadian Perspectives on Women and Sport*. Toronto: Thompson Educational Publishers, 1997; White, Phillip and Young, Kevin (Eds.). *Sport and Gender in Canada*. Oxford: Oxford University Press, 1999. **China:** Hong, Fan. *Footbinding, Feminism and Freedom: The Liberation of Women's Bodies in Modern China*. London: Frank Cass, 1997; Dong, Jinxia. *Women, Sport and Society in Modern China: Holding Up More than Half the Sky*. London: Frank Cass, 2003. **Denmark:** Pedersen, Inge Kryger. *Den excellerende præstation. Elitesport, kvinder og karriere*. Ph.d. afhandling, Sociologisk Institut, Københavns Universitet, 1998; Thing, Lone Friis. *Sport – en emotionel affære. Kvinder, holdsport og aggression*. Ph.d. afhandling, Sociologisk Institut, Københavns Universitet, 1999; Bach, Alice Riis. *Kvinder på banen: sport, køn og medier*. København: Rosinante, 2002. **Europe:** Peyton, Christine and Pfister, Gertrud. *Frauensport in Europe*. Hamburg, Germany: Czwalina, 1989; Trangbæk, Else and Krüger, Arnd (Eds.). *Gender and Sport from European Perspectives*. Copenhagen: CESH, 1999. **France:** Eyquem, Marie-Thérèse. *La femme et le sport*. Paris: Editions J. Susse, 1944; Laget, Françoise, et al. *Le Grand Livre du Sport Féminin*. Bellville-s-Saone: SIGEFA, 1982; Arnaud, Pierre and Terret, Thierry. *Histoire du sport féminin*. Paris: L'Harmattan, 1996;

Davisse, Annick and Louveau, Catherine. *Sports, Ecole, Société: La Différence des Sexes*. Paris: L'Harmattan, 1998. **Germany:** Pfister, Gertrud. *Frau und Sport. Frühe Texte*. Frankfurt/M.: Fischer, 1980; Klein, Marie-Luise. *Frauensport in der Tagespress: eine Untersuchung zur sprachlichen und bildlichen Präsentation von Frauen in der sportberichterstattung*. Bochum: Studienverl. Brockmeyer, 1986; Palzkill, Birgit. *Zwischen Turnschuh und Stöckelschuh. Die Entwicklung lesbischer Identität im Sport*. Bielefeld: Frauenoffensive, 1990; Kröner, Sabine and Pfister, Gertrud (Eds.). *Frauen – Räume, Körper und Identität im Sport*. Pfaffenweiler: Centaurus, 1992; Pfister, Gertrud. *Sport im Lebenszusammenhang von Frauen*. Schorndorf: Hofmann, 1999; Pfister, Gertrud. *Frauensport in der DDR*. Köln: Strauß, 2002. **Hungary:** Levelekiné, R. Matild (Ed.). *A Nő és a Sport (Women and Sport)*. Budapest: TTT, 1963; Földesiné-Szabó, Gyöngyi. *Tévhitke a női Sportban. (Misconceptions in Women's Sport)*. Budapest: TF Közlemények, 1988. **Italy:** Madella, Gian Maria. *Atleta al femminile: la donna e lo sport: storia di un'emancipazione difficile*. Como: Editnova, 1979; Salvini, Alessandro. *Identita Femminile e Sport*. Florence: La Nuova Italia, date of publication unknown; Teja, Angela. *Educazione fisica al femminile*. SSS Ed., Roma 1995; Motti, L. and Caponeri, M. Rossi. *Accademiste a Orvieto. Donne ed educazione fisica nell'Italia fascista 1932-1943*, Ponte San Giovanni, 1996; Gori, Gigliola. *Female Bodies, Sport, Italian Fascism: Submissive Women and Strong Mothers*. London: Frank Cass Publishers, forthcoming. **Norway:** Von der Lippe, Gerd (Ed.). *Kvinner og Idrett: Fra Myte til Realitet*. Oslo, Gyldendal Norsk Forlag, 1982. **Portugal:** Hasse, Manuela. "A Mulher e o Desporto em Portugal," *Cadernos da Condição Feminina*, 21, 1987. **Spain:** *Mujer y Deporte (Women and Sport)*. Madrid: Ministerio de Cultura, 1986. **Switzerland:** Schilling, Guido (Ed.). *Frauen im Sport*. Zurich: Bayer, 1994. **Sweden:** Olofsson, Eva. *Hvar Kvinnorna en Sportslig Chans? Den Svenska Idrottsrorelsen och Kvinnorna under 1900-Talet*. Published Dissertation, University of Umeå, 1989; Koivula, Nathalie. *Gender in Sport*. Stockholm: Stockholm University, 1999. **United Kingdom:** McCrone, Kathleen, E. *Playing the Game: Sport and the Physical Emancipation of English Women, 1870 – 1940*. Lexington: University Press of Kentucky,

1988; Fletcher, Sheila. *Women First: The Female Tradition in English Physical Education 1880-1980*. London: Athlone Press, 1993.

3. Af særlig interesse er tidlige værker af Gerber, et al.; Oglesby samt af Boutillier og San Giovanni.

4. Jf. Lenskyj samt Vertinsky.

5. Nogle forfattere plæderer også for kønspektivet som en metodologi, hvilket er blevet debatteret ivrigt af feministiske forskere.

6. For en mere detaljeret analyse af idræts- og kønsforskningens historie kan henvises til Birrell, Susan J: "Discourses on the Gender/Sport Relationship: From Women in sport to Gender Relations," *Exercise and Sport Sciences Reviews*, 16, 1988, s. 459-502 samt Hall, M. Ann: "The Discourse of Gender and Sport: From Femininity to Feminism," *Sociology of Sport Journal*, 5, 1988, s. 330-340.

7. I Finland blev udgivet følgende bøger: Elli Björkstén: *Principles of Gymnastics for Women and Girls*. (London: J. & A. Churchill. 1921-1934); Elin Kallio & Betty Sahlsten: *Voimistelukaavoja* (Gymnastics schemes/programs the Finnish edition), Helsinki, 1890; Elin Kallio: *Naisvoimistelun käsikirja* (Handbook of women's gymnastics), Helsinki 1901. Elin Waenerberg & Betty Sahlsten: *Gymnastiktabeller* (Gymnastic Instructions), Helsingfors, 1886.

8. Beechers første bog blev efterfulgt af *Physiology and Calisthenics for Schools and Families*. New York: Harper and Brothers, 1856.

9. Metheny, Eleanor: "Symbolic Forms of Movement: The Feminine Image in Sports" i Metheny, Eleanor: *Connotations of Movement in Sport and Dance: A Collection of Speeches about Sport and Dance as Significant Forms of Human Behavior*. Dubuque, Iowa: W. C. Brown Co., 1965.

10. Harris, D.V.: "The Social Self and Competitive Self of the Female Athlete", paper præsenteret ved The Third International Symposium on the Sociology of Sport, University of Waterloo, Ontario, Canada, 1971; og "Female Aggression and Sport Involvement," *Proceedings of the Fourth Canadian Symposium on Psycho-Motor Learning and Sports Psychology*, Waterloo, Ontario, Canada, October, 1972, s. 422-426.

11. De følgende bøger, som omfattede historiske, sociologiske og fysiologiske problemstillinger, var publiceret efter dette værk af Gerber et al.: Twin, Stephanie L. (Ed.). *Out of the Bleachers: Writings on Women and Sport* (Old Westbury, NY: The Feminist Press, 1979) and Howell, Reet (Ed.). *Her Story in Sport: A Historical Anthology of Women in Sports* (West Point, N.Y.: Leisure Press, 1982).

12. En af de første bøger om kvinders idræts-historie var: Simri, Uriel: *A Concise World History of Women's Sports*. Netanya, Israel: Wingate Institute for Physical Education and Sport, 1983. Den blev efterfulgt af Guttman, Allen. *Women's Sports: A History*. New York: Columbia University Press, 1991, og Steel, Marian K: *Half the Race: A History of Australian Women in Sport*. London: Harper Collins Publishers, Ltd., 1991. Mary Jo Festle's *Playing Nice: Apologies in Women's Sports* (New York: Columbia University Press, 1996) bidrog med amerikanske sportskvinders nyere historie fra 1950'erne til 1990'erne. De første deciderede sociologibøger omfattede: Hall, M. Ann. *Sport and Gender: A Feminist Perspective on the Sociology of Sport*. Ottawa: Canadian Association of Health, Physical Education and Recreation, 1978, og Hargreaves, Jennifer, (ed.) *Sport, Culture, and Ideology*. Boston: Routledge and Kegan Paul, 1982. De første fysiologi-bøger var: Wells, Christine L. *Women, Sport and Performance*. Champaign, IL: Human Kinetics Publishers, 1985, samt Drinkwater, Barbara L. (Ed.). *Female Endurance Athletes*. Champaign, IL: Human Kinetics Publishers, 1986.

13. Boutillier og San Giovanni efterfulgte arbejdet af Jaggar, A.M. & Struhl, P.R. (Eds.). *Feminist Frameworks: Alternative and Theoretical Accounts of the Relations between Women and Men*. New York: McGraw-Hill, 1978.

14. Jf. Creedon, Pamela J. (Ed.): *Women, Media and Sport: Challenging Gender Values*. London: Sage Publications, 1994, den første bog, som omhandlede kvinder, sport og medier.

15. I 1981 publicerede M. Ann Hall *Sport, Sex Roles, and Sex Identity* (Ottawa, Ontario: Canadian Research Institute for the Advancement of Women), som er et af de første værker, der belyser spørgsmålet om seksualitet og identitet inden for sport. Len-

skyj har fortsat dette arbejde omkring sport og sexuality i bogen *Out on the Field: Gender, Sport, and Sexualities* (Toronto, ON: Women's Press, 2003).

16. Artiklerne i bogen, redigeret af J.A. Mangan og Roberta J. Park: *From "Fair Sex" to Feminism: Sport and the Socialization of Women in the Industrial and Post-Industrial Eras* (London: Frank Cass and Company Ltd., 1987) bidrog til litteraturen vedrørende sociale konstruktioner af femininitet og udelukkelse af kvinder fra sport. Endvidere gav bogen de første komparative og transatlantiske perspektiver på kvinder i sport med bidrag omhandlende Storbritannien, USA samt Commonwealth-landene.

17. I begyndelsen af 1990'erne blev temaer omkring maskulinitet og sport behandlet i følgende bøger: Pronger, Brian. *The Arena of Masculinity: Sports, Homosexuality, and the Meaning of Sex*. New York: St. Martin's Press, 1990; Bonde, Hans. *Mandighed og Sport*. Odense: Universitetsforlag, 1991; Messner, Michael A. *Power at Play: Sports and the Problem of Masculinity*. Boston: Beacon Press, 1992; Messner, Michael A. & Sabo, Donald F. *Sex, Violence and Power in Sports: Rethinking Masculinity*. Freedom, CA: Crossing Press, 1994. Put a period after 1994.

18. Jf. Connell, R. W.: *Gender and Power: Society, The Person, and Sexual Politics*. Stanford, CA: Stanford University Press, 1987.

19. I 2000 udgav McKay, Jim et al. (Eds.) antologien: *Masculinities, Gender Relations, and Sport*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, med bidrag fra forskere i Canada, Australien, USA og England.

20. Essaysamlingen, redigeret af Greta L. Cohen: *Women in Sport: Issues and Controversies* (London: Sage Publications, 1993), indeholdt både sociologiske, historiske, fysiologiske, psykologiske og økonomiske perspektiver.

21. Efter at Birrell og Cole inddrog problematikker vedrørende homofobi i deres arbejde, publicerede Pat Griffin bogen: *Strong Women, Deep Closets: Lesbians and Homophobia in Sport* (Champaign, IL: Human Kinetics, 1998).

22. Cahns og andres arbejde omkring seksualitet er fulgt op i Scraton, Sheila & Flintoff, Anne (Eds.): *Gender, Sport and Sexuality*. London: Routledge, 2002.

23. *Paradoxes of Gender*. New Haven: Yale University Press, 1994; Judith Lorber & Susan A. Farrell (Eds.): *The Social Construction of Gender*. Newbury Park, CA: Sage Publications, 1991.

24. *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. London: Routledge, 1990; *Bodies that Matter: On the Discursive Limits of "Sex."* London: Routledge, 1993.

25. I 1992 redigerede Sabine Kröner og Gertrud Pfister bogen *Frauen-Räume, Körper und Identität im Sport*. Pfaffenweiler: Centaurus-Verlagsgesellschaft. I 1997, et år efter at Halls bog var udgivet, kom følgende bøger om den kvindelige sportskrop på gaden: Hargreaves, Jennifer. *Muscles, Metaphors and Myths: Examining Women's Sporting Bodies*. London: Roehampton Institute; Heywood, Leslie. *Bodybuilders: A Cultural Anatomy of Women's Body Building*. Rutgers, NJ: Rutgers University Press; Hong, Fan. *Footbinding, Feminism and Freedom: The Liberation of Women's Bodies in Modern China*. London: Frank Cass. For nylig har Gigliola Gori undersøgt relationer mellem den kvindelige sportskrop og facisme i *Female Bodies, Sport, and Italian Fascism: Submissive Women and Strong Mothers*. London: Frank Cass Publishers (under udgivelse).

26. Jf. Heywood, Leslie & Dworkin, Shari L. *Built to Win: The Female Athlete as Cultural Icon*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2003, som har anlagt et bredt spektrum af metodologier i undersøgelserne af den kvindelige atlet.

27. Jf. Bolin, Anne & Granskog, Jane (Eds.): *Athletic Intruders: Ethnographic Research on Women, Culture, and Exercise*. Albany: State University of New York Press, 2003. Bogen er det første værk, der retter sig mod etnografisk sportsforskning – og er iøvrigt anmeldt i dette nummer af *Dansk Sociologi*.

28. Som jeg har argumenteret for i dette essay, har der fra feministiske forskere i USA været en generel indflydelse på forskningens udvikling, når man ser på forskningen i Storbritannien, Canada og USA. Det er værd at bemærke, at med undtagelsen af Michel Foucaults arbejde, har fransk forskning ikke i nævneværdig grad haft indflydelse på feministiske forskere i disse engelsktalende lande. Og Foucaults arbejde angik endda ikke problemstillinger omkring køn eller sport. Feministiske forskere ville ellers have

kunnet drage nytte af inspirationer fra Hélène Cixous, Madeleine Gagnon og Colette Guillaumin såvel som fra forskere i Central- og Østeuropa, især da deres arbejde vedrører kropslige aspekter.

29. Jf. s. 41-44.

30. Dowling, Colette. *The Frailty Myth: Women Approaching Physical Equality*. New York: Random House, 2000.

31. Se s. 25-54 i *Built to Win: The Female Athlete as Cultural Icon*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2003.